

Normoverschrijdend gedrag bij jongeren in Twente

E-MOVO 2003

Naam: Marissa J.C. Klijnsstra s0092126
Universiteit Twente

Begeleiders UT : Dr. C.H.C. Drossaert (1^e begeleider)
Drs. G.D. Bakker (2^e begeleider)

Begeleider GGD: Drs. K. Smit

Datum: 7 november 2008

Samenvatting

In dit onderzoek staat het normoverschrijdende gedrag van jongeren in Twente centraal. Er is gekeken naar verschillen tussen allochtone en autochtone jongeren, met name naar de aard en frequentie van de gedragingen. Verder is gekeken naar mogelijk samenhangende factoren van deze normoverschrijdende gedragingen en of hierbij verschillen waar te nemen zijn tussen allochtone en autochtone jongeren. Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van de Elektronische Monitor en Voorlichting (E-MOVO). De E-MOVO is een zelfrapportage die is ontwikkeld door een aantal GGD'en in Overijssel en Gelderland, in samenwerking met de Universiteit van Maastricht. Deze zelfrapportage wordt bij jongeren uit de klassen 2 en 4 van de middelbare school afgenomen via internet. (GGD, 2004).

De normoverschrijdende gedragingen waar in dit onderzoek naar gekeken is, zijn de rechtsnormen: het in aanraking komen met politie en justitie en het plegen van strafbare feiten en de sociale normen: spijbelen, pesten, alcoholgebruik in het weekend en drugsgebruik.

Uit de resultaten is gebleken dat nagenoeg alle normoverschrijdende gedragingen significant vaker door allochtonen dan door autochtonen worden gepleegd. Alleen alcoholgebruik komt meer voor bij autochtone dan bij allochtone jongeren. De volgorde van meest voorkomende naar minst voorkomende normoverschrijdende gedragingen is bij beide groepen gelijk. Het meest komen voor alcoholgebruik in het weekend en pesten; het minst het in aanraking komen met politie en justitie. Verder komt bij jongeren in Twente pesten twee keer zo veel voor als in de rest van Nederland en ze worden ook vaker door de politie gehoord dan elders in het land.

De samenhangende factoren, die in dit onderzoek zijn bekeken, zijn demografische factoren, de gezinssituatie en school. De mate van normoverschrijdend gedrag blijkt het meest samen te hangen met het feit of het een jongen of meisje betreft.

Summary

In this study we investigate unacceptable, antisocial behaviour of young people in the Twente region (The Netherlands). We have looked into the differences between migrant and indigenous youth, specifically regarding the nature and frequency of their (mis) behaviour. Furthermore we have looked at possibly related factors of this antisocial behaviour in order to find out, if there are differences between migrant and autochthonal youth. For this study, we have used the Electronic Monitoring and Information (system) (E-MOVO). The E-MOVO is an internet-based self-reporting questionnaire that has been developed by a number of Public Health Services (GGD) from Overijssel and Gelderland, in co-operation with Maastricht University. This self-reporting system is conducted by means of the internet among young people in years two and four of Dutch secondary education (GGD, 2004).

The antisocial behaviour considered in this survey are the legal standards: getting into trouble with the police and legal authorities, committing legal offences and the social standards: like truancy, bullying, alcohol consumption in the weekend and drug abuse.

The results show us that virtually all antisocial behaviour is significantly more frequently committed by migrant than indigenous youth, with the sole exception of the use of alcohol. The order ranging from most prevalent to least prevalent offences is equal in both groups. The most common are alcohol consumption during the weekend and bullying. Bullying and getting into trouble with the police occur in Twente at twice the rate as elsewhere in The Netherlands.

The connecting factors, which in this investigation are considered, are demographic factors, the family situation and school. The nature of the unacceptable and antisocial behaviour is influenced largely by the sex of the offender (male/female).

Inhoudsopgave

1. Inleiding	1
2. Overtreding van rechtsnormen	4
2.1 In aanraking komen met politie en justitie	4
2.2 Het plegen van strafbare feiten	5
3. Overtreding van sociale normen	6
3.1 Schoolverzuim en wangedrag op school	6
3.2 Middelengebruik	7
4. Allochtonen	9
5. Mogelijk samenhangende factoren van normoverschrijdend gedrag	11
5.1 Gezinssituatie en schoolfactoren	11
5.2 Demografische factoren	13
6. Methodes	15
6.1 E-MOVO	15
6.2 Participanten	16
6.3 Vragenlijstafname	16
6.4 Statistische analyse	17
7. Resultaten	18
7.1 Beschrijving van de onderzoeksgroep	18
7.1.1 Demografische kenmerken	18
7.1.2 School en gezinsfactoren	19
7.2 Normoverschrijdend gedrag	19
7.2.1 Het in aanraking komen met politie en justitie	19
7.2.2 Het plegen van strafbare feiten	20

7.2.3 Overige normoverschrijdende gedragingen	21
7.3 Voorspellers van normoverschrijdend gedrag	22
8. Conclusie	26
8.1 Verschil in frequentie normoverschrijdend gedrag?	26
8.2 Verschil in aard normoverschrijdend gedrag?	28
8.3 Samenhang tussen normoverschrijdend gedrag en de demografische, gezins- en schoolfactoren?	29
8.4 Verschil in samenhangende factoren tussen autochtonen en allochtonen?	30
8.5 Aanbevelingen en verbeteringen	31
Literatuurlijst	33
Afkomst allochtonen	37
Vragenlijst	38

1. Inleiding

De laatste jaren worden Nederlanders steeds zelfbewuster en zijn steeds kritischer over het gedrag van hun landgenoten. Een grote meerderheid van de bevolking vindt dat veel mensen zich niet aan de algemene gedragsregels houden en zich ‘asociaal’ en ‘agressief’ gedragen (WRR, 2003). Veel mensen vinden ook dat, met name de jeugd en allochtonen, zich minder aan de algemene normen en waarden houden (WRR, 2003). Dit gedrag kan ook wel omschreven worden als normoverschrijdend gedrag, wat betekent dat men zich niet aan de normen van de samenleving houdt. Dit onderzoek richt zich dan ook op het normoverschrijdende gedrag van jongeren, waarbij met name naar verschillen tussen allochtone en autochtone jongeren gekeken wordt. Tijdens dit onderzoek zal normoverschrijdend gedrag gerefereerd worden aan de bovenstaande definitie.

Er bestaat een grote variatie in normoverschrijdend gedrag. Bijvoorbeeld de sociale, niet-wettelijk voorgeschreven normen die als onprettig kunnen worden beschouwd, zoals overlast van hondenpoep, voordringen of bellen in de trein. Maar de eveneens meestal onwettige normen als geweld, winkeldiefstal of zwartrijden. Deze soort overtredingen, de sociale en rechtsnormen, zal worden bekeken tijdens dit onderzoek om zo te kunnen onderzoeken welk normoverschrijdend gedrag er door jongeren wordt gepleegd.

In dit onderzoek wordt normoverschrijdend gedrag van jongeren tussen de 11 en 20 jaar in Twente geëvalueerd met de Elektronische Monitor en Voorlichting (E-MOVO) 2003. De E-MOVO is een zelfrapportage die is ontwikkeld door een aantal GGD'en in Overijssel en Gelderland, in samenwerking met de Universiteit van Maastricht. Deze zelfrapportage wordt bij jongeren uit de klassen 2 en 4 van de middelbare school afgenomen via internet. Bij deze zelfrapportage worden vragen over hun gezondheid en leefstijl beantwoord, waarna de jongeren vervolgens na een paar dagen een persoonlijk gezondheidsprofiel kunnen bekijken (GGD, 2004).

Met behulp van de E-MOVO wordt bij dit onderzoek zowel naar de overschrijdingen van de sociale normen als die van de rechtsnormen gekeken. Het in aanraking komen met politie en justitie en het plegen van strafbare feiten zijn de rechtsnormen waarnaar gekeken wordt. Sociale normen die bekeken worden zijn spijbelen, pesten, alcoholconsumptie en wietgebruik. Het eerste doel van dit onderzoek is om te zien of er verschil bestaat in normoverschrijdend gedrag tussen autochtonen en allochtonen. In dit onderzoek wordt met het begrip allochtoon zowel westerse als niet-westerse allochtonen bedoeld. Er zal hierbij gekeken worden naar verschil in aard en frequentie van normoverschrijdend gedrag. Verder zal er bekeken worden of er factoren zijn die samenhangen met normoverschrijdend gedrag en of er bij autochtonen andere factoren belangrijk zijn dan bij allochtonen. Dit is het tweede doel van het onderzoek. Aandachtspunten zijn: demografische factoren, gezinssituatie en schoolfactoren.

Er is al veel bekend over normoverschrijdend gedrag bij jongeren, alleen is er minder aandacht besteed aan verschillen in dit gedrag per regio. Het derde doel is dan ook om te onderzoeken of er verschil bestaat in normoverschrijdend gedrag van jongeren in de diverse regio's in Nederland. Hierbij zullen jongeren uit Twente vergeleken worden met jongeren uit heel Nederland. Hierover is namelijk nog maar weinig bekend. Om dit te kunnen onderzoeken wordt er, naast de gegevens van de E-MOVO, gebruik gemaakt van die van de zelfgerapporteerde jeugdcriminaliteit van het Wetenschappelijk Onderzoeks- en Documentatie Centrum (WODC), van het ministerie van justitie uit 2001 en 2005. Deze instelling heeft al veel onderzoek gedaan naar het normoverschrijdende gedrag van jongeren, in dezelfde leeftijdscategorie, waardoor er al veel gegevens voor dit onderzoek beschikbaar zijn. Deze gegevens kunnen worden gebruikt om een vergelijking te maken tussen de regio Twente en de rest van Nederland omdat het WODC grotendeels dezelfde vragen hanteert als de E-MOVO.

Deze thesis omvat acht hoofdstukken, waarvan hoofdstuk één de inleiding is. Hoofdstuk twee, drie en vier bestaan uit een literatuurstudie, waarbij in hoofdstuk twee ingegaan zal worden op de overtreding van rechtsnormen en in hoofdstuk drie op de overtreding van sociale normen. In hoofdstuk vier wordt het gedrag van allochtonen aan de orde gesteld. In hoofdstuk vijf worden mogelijk samenhangende factoren van normoverschrijdend gedrag besproken. In hoofdstuk zes komt het methodedeel van het onderzoek aan bod. Hoofdstuk zeven beschrijft de resultaten van het onderzoek. In het laatste hoofdstuk volgen de conclusie en eventuele aanbevelingen.

2. Overtreding van rechtsnormen

2.1 Het in aanraking komen met politie en justitie

Steeds meer jongeren komen in aanraking met politie en justitie en ook op een steeds jongere leeftijd (CBS, 2003) Dit is problematisch, omdat criminaliteit tot grote overlast voor de samenleving zorgt.

Als men kijkt naar cijfers van het CBS, dan valt een trendmatige stijging vanaf de jaren zestig op. Bovendien kan men constateren dat in 2005 ruim 3 % van de jeugd van 12 tot 25 jaar door de politie is gehoord als verdachte van een misdrijf. Dit was in 2000 nog 2 % (CBS, 2003). Hierbij blijken jongens vaker in aanraking met de politie te komen dan meisjes (Ferweda & van Wijk, 2007).

De meeste jongeren, die door de politie worden opgepakt, worden doorverwezen naar een HALT-bureau (Het ALTERNatief). Het HALT-bureau wordt alleen ingeschakeld bij een eerste overtreding en bij kleine criminaliteit zoals winkeldiefstal, heling, vernieling en graffiti. Als de jongere de afspraken met het HALT-bureau nakomt, blijft opname in de justitiële documentatie achterwege en krijgt hij geen strafblad (CBS, 2003). Uit de cijfers van het CBS blijkt, dat sinds het ontstaan van het HALT-bureau (1981) het aantal verwijzingen een stijging doormaakt (CBS, 2003).

Jongeren, die verdacht worden van ernstiger misdrijven, en recidiverende daders, waarbij het HALT-bureau niet kan worden ingeschakeld, worden vervolgd en voorgeleid aan de Officier van Justitie. In 2001 bedroeg het totaal bij de rechtbank ingeschreven strafzaken ruim 220 duizend, waarvan in 13% van de gevallen het een minderjarige betrof (CBS, 2003). Een reden waardoor jongeren in aanraking met politie en justitie kunnen komen, is het plegen van strafbare feiten. Hier zal in de volgende paragraaf dieper op in worden gegaan.

2.2 Het plegen van strafbare feiten

Het plegen van strafbare feiten kan grote gevolgen hebben voor de toekomst van de jongere, maar daarnaast ondervindt de samenleving ook veel overlast van dit gedrag doordat het gevoel van onveiligheid bij mensen toeneemt (WRR, 2003).

Wanneer er wordt gekeken naar het soort strafbare feiten dat door jongeren wordt gepleegd met behulp van de zelfgerapporteerde jeugdcriminaliteit van het WODC, is te zien dat in 2001 zwartrijden bovenaan stond met 21% (Kruissink & Essers, 2004). Dit wordt gevolgd door diefstal op school, het aanrichten van vernielingen, graffiti, meedoen aan vechtpartijen in het openbaar en het plegen van winkeldiefstal (gemiddeld 9%) (Kruissink & Essers, 2004). Het stelen van fietsen, inbreken of het dragen van een wapen kwam weinig voor (gemiddeld 3%), iemand verwonden met een mes of een ander wapen nog minder (0,5%) (Kruissink & Essers, 2004). Het WODC heeft voor het plegen van strafbare feiten bovendien onderscheid gemaakt tussen het noorden, westen, zuiden en oosten van Nederland. Daaruit blijkt dat, wanneer er naar gepleegde strafbare feiten wordt gekeken er duidelijk naar voren komt dat in het noorden de meeste delicten worden gepleegd en in het zuiden de minste. Verder blijkt dat in het westen en oosten zwartrijden vaak voorkomt, terwijl dit bij in noorden en zuiden nauwelijks het geval is. Ook stelen op het werk of op school komt in het westen en oosten meer voor (Blom & van der Laan, 2006). Het WODC maakt bij hun onderzoek naar het plegen van strafbare feiten gebruik van dezelfde vragen als van bij E-MOVO (Kruissink & Essers, 2004). Op deze manier is het mogelijk een vergelijking te maken tussen de onderzoeksgroep van het WODC en de jongeren uit Twente, die in dit onderzoek bekeken zullen worden.

3. Overtreding van sociale normen

Naast het overtreden van rechtsnormen, die in het vorige hoofdstuk aan bod zijn gekomen, zijn er nog andere normoverschrijdende gedragingen waaraan aandacht besteed zal worden bij dit onderzoek. Dit zijn overtredingen van sociale normen. Voorbeelden hiervan zijn spijbelen, pesten, alcohol- en wietgebruik. Spijbelen en pesten kunnen aangeven dat het minder goed met de jongere op school gaat. Dit kan leiden tot vroegtijdig schoolverlaten (waardoor de jongere geen diploma heeft) wat gevolgen heeft voor de kansen op de arbeidsmarkt. Dit kost de samenleving veel geld in de vorm van uitkeringen. Deze uitzichtloosheid kan leiden tot criminaliteit (WRR, 2003). Ook overmatig alcohol- en drugsgebruik berokkent de samenleving veel schade en overlast. Bovendien kost de hulp die geboden wordt aan gebruikers die normoverschrijdend gedrag vertonen ook veel geld (WRR, 2003).

3.1 Schoolverzuim en wangedrag op school

Een belangrijke reden om aandacht te schenken aan spijbelen, zijn de negatieve nevenverschijnselen die ermee gepaard gaan. Algemeen gesproken is men het erover eens dat spijbelen schadelijk kan zijn voor de toekomstmogelijkheden en het maatschappelijk functioneren van jongeren (Weerman & van der Laan, 2006).

Het spijbelen is in de jaren '90 sterk toegenomen, vooral het frequent spijbelen. Meer dan een kwart van de scholieren zegt in de maand voorafgaande aan het onderzoek, ten minste één keer te hebben gespijbeld (Blom & van der Laan, 2006). Uit cijfers van het CBS en het WODC komt naar voren dat er geen verschillen bestaan tussen het spijbelgedrag van jongens en meisjes (Blom & van der Laan, 2006; CBS, 2004). Tevens blijkt dat spijbelen op alle niveaus in het onderwijs voorkomt, maar in een iets hogere mate op het vmbo dan op het havo/vwo (CBS, 2004).

Naast spijbelen komt ook pesten op school voor. Cijfers van het Jaarboek Onderwijs laten zien dat er zowel op het vmbo als op het havo/vwo wekelijks gepest wordt, waarbij er op het vmbo in een iets hogere mate gepest wordt dan op het havo/vwo (Blom et al, 2005). Gegevens van het WODC laten zien dat een kwart van de jongeren wel eens een ander pest (Kruissink & Essers, 2004). Pesten kan schadelijk zijn en grote psychische gevolgen hebben voor degene die gepest wordt. Pesten komt ook bij volwassenen op de werkvloer voor. Zou pestgedrag van kinderen een indicator kunnen zijn voor pestgedrag op latere leeftijd? Er zijn vooral gegevens bekend over de oorzaken van het gepest worden; over pesten zelf is weinig bekend.

3.2 Middelengebruik

Ten slotte wordt er gekeken naar middelengebruik. De laatste tijd komt het alcoholgebruik en –misbruik van jongeren veel ter sprake in de media. Daar komt naar voren dat jongeren op steeds jongere leeftijd grote hoeveelheden alcohol drinken. Ook het zogenaamde ‘indrinken’ komt steeds meer voor.

Bij dit onderzoek wordt voor het vragen naar het middelengebruik door jongeren, gebruik gemaakt van dezelfde vragen als bij het onderzoek van het WODC uit 2005. Op deze manier is het ook hier weer mogelijk een vergelijking te maken tussen de onderzoeksgroep van het WODC en de jongeren uit Twente.

Uit de zelfgerapporteerde jeugdcriminaliteit van het WODC uit 2005 komt naar voren dat ongeveer een vijfde deel van de jongeren meer dan 3 glazen alcohol in het weekend drinkt. Verder blijkt dat jongens vaker en meer drinken dan meisjes.

Wanneer er naar drugsgebruik gekeken wordt, blijkt dat gemiddeld 25 % van de jongeren tussen 12 en 17 jaar wel eens marihuana of hasj heeft gebruikt. Dit percentage ligt bij jongens hoger dan bij meisjes (Blom & van der Laan, 2006).

Uit de literatuur blijkt dat er veel informatie beschikbaar is over middelengebruik. Minder informatie is echter te vinden over mogelijk samenhangende factoren van dit middelengebruik. Wanneer deze gegevens wel bekend zijn, richt het onderzoek zich vaak op één factor, terwijl in dit onderzoek juist naar meerdere factoren tegelijk wordt gekeken om zo een meer volledig beeld te krijgen waarom jongeren overgaan tot het gebruik van bepaalde middelen, maar ook tot ander normoverschrijdend gedrag. In het volgende hoofdstuk wordt eerst het normoverschrijdende gedrag van allochtonen besproken en in het daarop volgende hoofdstuk gaat het over de mogelijk samenhangende factoren van normoverschrijdend gedrag.

4. Allochtonen

In dit onderzoek wordt normoverschrijdend gedrag van allochtonen en autochtonen met elkaar vergeleken. Hierbij wordt geen onderscheid gemaakt tussen westerse en niet-westerse allochtonen. Maar wat verstaat men precies onder het woord allochtoon en wie wordt tot de westerse en wie tot de niet-westerse allochtoon gerekend?

Volgens het CBS (2000) is een allochtoon 'een persoon van wie ten minste één ouder in het buitenland is geboren'. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen personen die zelf in het buitenland zijn geboren (de eerste generatie) en personen die in Nederland zijn geboren (de tweede generatie). Er kan verder onderscheid gemaakt worden tussen twee categorieën allochtonen: westerse en niet-westerse. Tot de categorie 'niet-westers' behoren allochtonen uit Turkije, Afrika, Latijns-Amerika en Azië, met uitzondering van die uit Indonesië en Japan. Op grond van hun sociaaleconomische en -culturele positie worden allochtonen uit deze twee landen tot de westerse allochtonen gerekend (CBS, 2000).

In dit onderzoek wordt gekeken naar verschillen tussen allochtonen en autochtonen met betrekking tot overtredingen van de sociale en van de rechtsnormen. In de literatuur zijn vooral gegevens te vinden over allochtone jongeren die met autochtone jongeren vergeleken worden. Wanneer gekeken wordt naar overtredingen van rechtsnormen, is te zien dat allochtone jongeren vaker in aanraking komen met de politie dan autochtone jongeren (Ferweda & van Wijk, 2007). Er is hierbij naar de vier grootste groepen gekeken, de Antillianen, Surinamers, Marokkanen en de Turken. De Antilliaanse en Marokkaanse jongeren zijn hierbij het meest problematisch, gevolgd door de Surinaamse en Turkse jongeren (Korf, Bookelman & de Haan, 2001). Wanneer er vervolgens gekeken wordt welke strafbare feiten er door allochtone jongeren worden gepleegd en in welke mate, vergeleken met autochtone jongeren, komt naar voren dat allochtone jongeren significant vaker

zwartrijden en betrokken zijn bij vechtpartijen in het openbaar. Verder is er geen verschil waar te nemen in het plegen van strafbare feiten tussen de jongeren (Kruissink & Essers, 2004). Ook komt naar voren dat allochtone jongens vaker strafbare feiten plegen dan meisjes (Jennissen & Blom, 2007). Een opvallend punt in het onderzoek van Jennissen en Blom (2007) naar het plegen van strafbare feiten is dat allochtone meisjes, hoger scoren dan de autochtone. Vooral Antilliaanse meisjes scoren hoog, vaak even hoog als de autochtone jongens.

Ook wordt er naar overtredingen van de sociale normen gekeken. Bij softdruggebruik wordt duidelijk dat allochtone jongeren, vergeleken met autochtone, op de leeftijd van 16 tot 17 jaar meer marihuana of hasj gebruiken. Op jongere leeftijd is nog geen verschil waar te nemen (Blom & van der Laan, 2006). Het gebruik van alcohol blijkt bij allochtone jongeren lager te liggen dan bij autochtone jongeren (Blom & van der Laan, 2006). Spijbelen komt bij allochtone jongeren evenveel voor als bij autochtone (Blom & van der Laan, 2006).

Het is belangrijk om te kijken naar de verschillen in normoverschrijdend gedrag tussen allochtone en autochtone jongeren en de eventueel daarmee samenhangende factoren, zodat er op eventuele verschillen ingesprongen kan worden bij de preventie van normoverschrijdend gedrag. Zo kan geprobeerd worden om de samenleving zo prettig mogelijk te maken.

5. Mogelijk samenhangende factoren van normoverschrijdend gedrag

Eerder onderzoek heeft laten zien dat allochtonen vaker normoverschrijdend gedrag vertonen dan autochtonen. We weten echter niet goed wat hiervan de achterliggende oorzaken zijn. Komt dit omdat ze bijvoorbeeld vaker uit eenoudergezinnen komen of omdat ze thuis of op school meer problemen ervaren? In dit onderzoek wordt ingegaan op een aantal factoren die mogelijk samenhangen met normoverschrijdend gedrag bij allochtone en autochtone jongeren.

5.1 Gezinssituatie en schoolfactoren

Het gezin vormt een belangrijk onderdeel in het leven van een jongere, immers een aanzienlijk deel van het leven deel je met het gezin waarin je opgroeit. Het is daarom niet verwonderlijk dat het gezin invloed uitoefent op de jongere en op de keuzes die de jongere maakt. In de literatuur komen verschillende factoren naar voren waarop het gezin en de gezinssituatie invloed heeft.

In het onderzoek van het WODC uit 2005, worden een aantal oorzaken genoemd voor delinquent gedrag, waaronder de gezinssituatie. Niet-delinquenten ondervinden meer emotionele steun van de ouders en zijn opener tegenover hen (Blom & van der Laan, 2006).

Wanneer er naar de achtergrondkenmerken van het gezin wordt gekeken blijken jongeren, die strafbare feiten plegen, vaker uit een eenoudergezin te komen dan jongeren die geen strafbare feiten hebben gepleegd (Blom & van der Laan, 2006). Ook Jennissen en Blom (2007) geven in hun onderzoek aan dat het opgroeien in een eenoudergezin een risicofactor vormt voor delinquent gedrag van jongeren (Jennissen & Blom, 2007). Behalve op het plegen van strafbare feiten heeft de gezinssamenstelling ook invloed op het alcohol- en drugsgebruik en het spijbelgedrag van jongeren (Duarte & Escario, 2005). Toch blijken de resultaten van diverse onderzoeken niet eenduidig te zijn. Uit sommige onderzoeken komt namelijk naar

voren dat de band met de ouders belangrijker is dan de gezinssamenstelling (Crawford & Novak; 2007; Mack et al., 2007).

Daarnaast blijken schoolfactoren een belangrijke invloed te hebben op gedrag van jongeren. De schoolfactoren, die bij het onderzoek van het WODC zijn bekeken, zijn het schoolniveau, de binding met school, schorsing en spijbelen in de afgelopen zes maanden. Er blijken hier significante verschillen te bestaan tussen delinquente en niet-delinquente jongeren. Jongeren die geen strafbare feiten hebben gepleegd, hebben een betere binding met school en behalen betere resultaten. Jongeren die minder door school geschorst waren en gespijbeld hadden, pleegden ook minder strafbare feiten (Blom & van der Laan, 2006). Schoolprestaties van jongeren blijken ook gerelateerd te zijn aan overmatige alcoholconsumptie. Jongeren die overmatig alcohol consumeren, spijbelen regelmatig en hebben minder ambities op school. Wat betreft het pestgedrag blijkt het opleidingsniveau van invloed te zijn. Hoe hoger de opleiding, des te minder pestgedrag er bij de jongeren waargenomen wordt (Duarte & Escario, 2005).

5.2 Demografische factoren

Wanneer er in de literatuur gekeken wordt naar normoverschrijdend gedrag en naar mogelijk daarmee samenhangende factoren, blijkt dat er demografische factoren zijn die invloed hebben op normoverschrijdend gedrag; bijvoorbeeld het geslacht en het opleidingsniveau.

Normoverschrijdend gedrag komt beduidend vaker voor bij jongens dan bij meisjes. Jongens gebruiken vaker alcohol en drugs, plegen meer strafbare feiten en komen vaker in aanraking met de politie (Best et al, 2006; Blom & van der Laan, 2006; Weerman & van der Laan, 2006; Wittebrood, 2000). Wanneer er naar het opleidingsniveau gekeken wordt, is bijvoorbeeld te zien dat jongeren met een hogere opleiding, minder vaak spijbelen en minder vaak strafbare feiten plegen dan jongeren met een lagere opleiding (van Acker, 2006; Blom & van der Laan, 2006).

Op basis van de gevonden literatuur kunnen de volgende onderzoeksvragen geformuleerd worden die betrekking hebben op het normoverschrijdende gedrag:

- In welk opzicht wijken allochtonen en autochtonen van elkaar af in frequentie van normoverschrijdend gedrag?
- In welk opzicht wijken allochtonen en autochtonen van elkaar af in aard van normoverschrijdend gedrag?

Het WODC heeft in hun zelfrapportage geen vragen afgenomen over het in aanraking komen met politie en justitie en maakt bij pesten geen onderscheid tussen allochtone en autochtone jongeren. Dat gebeurt in dit onderzoek wel en is hier dus een aanvulling op. Verder wordt er bij dit onderzoek geen onderscheid gemaakt tussen westerse en niet westerse allochtonen.

Wanneer er naar mogelijke samenhangende factoren van dit normoverschrijdende gedrag wordt gekeken, zijn de volgende onderzoeksvragen relevant:

- In hoeverre hangt normoverschrijdend gedrag samen met de demografische, gezins- en schoolfactoren?
- Zijn bij autochtone jongeren andere factoren belangrijk dan bij allochtone jongeren?

Wanneer er naar de regio Twente wordt gekeken, is de volgende onderzoeksvraag relevant:

- Komt normoverschrijdend gedrag bij jongeren in de regio Twente in dezelfde mate voor als bij jongeren in de rest van Nederland?

Er is door het WODC bij het plegen van strafbare feiten wel een onderscheid gemaakt tussen het westen, noorden, oosten en zuiden van Nederland, maar niet voor de rest van het normoverschrijdende gedrag. Dit onderzoek verschilt daarin. Het onderzoek richt zich specifiek op de normoverschrijdende gedragingen van jongeren in Twente.

6. Methoden

6.1 E-MOVO

Voor dit onderzoek is gebruik gemaakt van de E-MOVO 2003 van een aantal GGD'en in Overijssel en Gelderland en de Universiteit van Maastricht. E-MOVO staat voor Elektronische Monitor en Voorlichting. Deze vragenlijst is bedoeld voor jongeren van het voortgezet onderwijs in Oost-Nederland. De E-MOVO is een onderzoek dat om de 4 jaar gedaan wordt en gegevens levert waarmee diverse instellingen kunnen werken om de gezondheidstoestand van jongeren te verbeteren (GGD, 2004).

Met behulp van de E-MOVO vragenlijst is navraag gedaan naar de volgende overtredingen van de rechtsnormen: het in aanraking komen met politie en justitie en het plegen van strafbare feiten. Met behulp van drie vragen is onderzoek gedaan naar het in aanraking komen met politie en justitie en met een 16-tal vragen naar het plegen van strafbare feiten. De overtredingen van de sociale normen waarnaar geïnformeerd is, zijn spijbelen, pesten, alcohol- en wietgebruik. Over zowel spijbelen, pesten, alcohol als wietgebruik is één vraag gesteld.

Mogelijk samenhangende factoren die met behulp van de E-MOVO zijn nagevraagd zijn het gezin, met drie vragen, schoolfactoren, met één vraag en demografische factoren, met vijf vragen.

De vragen over het in aanraking komen met politie en justitie en het plegen van strafbare feiten, zijn later in het onderzoek samengevoegd om zo correlatie – en regressieanalyse uit te voeren. Het in aanraking komen met politie en justitie had een alpha van .527 en het plegen van strafbare feiten had een alpha van .800.

Alle vragen die bij het onderzoek zijn gebruikt zijn terug te vinden in bijlage 3.

6.2 Participanten

Voor het onderzoek zijn alle scholen van het voortgezet onderwijs in de regio Twente, behalve die uit Enschede, benaderd om mee te doen aan de E-MOVO. Enschede heeft niet meegedaan aan het onderzoek, vanwege een gelijktijdig lopend ander onderzoek. Uiteindelijk hebben 23 scholen toegestemd om mee te werken, met in totaal 4851 studenten. Het gaat hier om scholen in de plaatsen Almelo, Borne, Delden, Denekamp, Den Ham, Goor, Losser, Haaksbergen, Hengelo, Holten, Oldenzaal, Nijverdal, Rijssen, Tubbergen en Vriezenveen. Van deze scholen hebben de klassen 2 en 4 van zowel het vmbo als het havo/vwo de vragenlijsten ingevuld. Het betrof hier zowel jongens als meisjes, van verschillende afkomst (zie bijlage 2 voor afkomst allochtonen), in de leeftijdscategorie van 11 tot en met 20 jaar. Aan het onderzoek deden 606 allochtone jongeren mee en 4245 autochtone. Onder de allochtone jongeren waren 323 meisjes en 283 jongens. Onder de autochtone jongeren bevonden zich 2092 meisjes en 2153 jongens.

6.3 Vragenlijstafname

Nadat de scholen toegezegd hadden aan het onderzoek deel te nemen, werd er bij alle scholen één uur ingeroosterd om de vragenlijsten in te vullen. Dit invullen ging per computer, klassikaal. Bij deze afname was iemand van de GGD aanwezig. Na afloop kregen de jongeren een inlogcode om een dag later feedback te ontvangen over de ingevulde vragenlijst. Uit de resultaten is gebleken dat niet alle jongeren de complete lijst hebben ingevuld. Met name vragen achterin in de zelfrapportage zijn niet beantwoord, hieruit kan men met enige voorzichtigheid concluderen dat de jongeren niet voldoende tijd hadden om de gehele vragenlijst in te vullen.

6.4 Statistische analyse

Om verschillen tussen de allochtone en autochtone jongeren in Twente te onderzoeken, zijn met behulp van de antwoorden van de E-MOVO frequentietabellen gemaakt met aantallen en percentages, waarvan het significantieniveau met behulp van de chi-kwadraat toets is berekend. Leeftijd is met behulp van de t-test voor groepen getoetst. Hierdoor konden verschillen in frequentie en aard van normoverschrijdend gedrag geanalyseerd worden. Ditzelfde is gedaan om verschillen tussen jongens en meisjes te onderzoeken.

Om te meten of er een samenhang bestond tussen de afhankelijke en onafhankelijke variabelen zijn correlatieanalyses uitgevoerd. Vervolgens is met behulp van regressieanalyses gekeken in hoeverre de samenhangende factoren (onafhankelijke factoren) de normoverschrijdende gedragingen (afhankelijke factoren) kunnen verklaren. Eerst zijn regressieanalyses uitgevoerd bij de totale groep participanten om te kijken in hoeverre er samenhang bestond tussen de afhankelijke en onafhankelijke variabelen. Vervolgens zijn voor zowel de groep allochtone jongeren als autochtone jongeren apart regressieanalyses uitgevoerd om te bekijken of bij de ene groep de normoverschrijdende gedragingen beter verklaard konden worden met de onafhankelijke variabelen dan bij de andere groep. Met deze regressieanalyses kon bovendien gekeken worden of er bij autochtone jongeren andere samenhangende factoren een rol spelen dan bij allochtone jongeren.

7. Resultaten

7.1 Beschrijving onderzoeksgroep

7.1.1 Demografische kenmerken

Uit tabel 1 blijkt dat er meer respondenten afkomstig zijn uit klas 2 dan uit klas 4 en dat allochtone jongeren gemiddeld een lagere opleiding volgen dan autochtone jongeren, dit verschil is significant. Bij allochtone jongeren volgt 60% het vmbo, dit is bij de autochtone jongeren 50%.

Een kwart van de allochtone jongeren zegt niet gelovig te zijn; van het overige deel rekent een kwart zich tot het islamitische, een kwart zich tot het rooms-katholieke en een kwart zich tot het protestantse of een ander geloof. Bij de autochtone jongeren is de helft rooms-katholiek en de andere helft is verdeeld over niet gelovig, protestants of anders. Er zijn geen autochtone jongeren die zichzelf tot het islamitische geloof rekenen.

Tabel 1: Demografische kenmerken naar afkomst en geslacht (N=4851)

		Allochtoon			Autochtoon			p1	p2
		jongen (n=283)	meisje (n=323)	totaal (n=606)	jongen (n=2153)	meisje (n=2092)	totaal (n=4245)		
leeftijd	11	-	-	-	0%	0%	0%	.002	n.s.
	12	1%	1%	1%	0%	0%	0%		
	13	31%	34%	33%	34%	40%	37%		
	14	23%	26%	24%	20%	17%	19%		
	15	20%	21%	21%	25%	27%	26%		
	16	17%	13%	15%	18%	14%	16%		
	17	7%	5%	6%	3%	1%	2%		
	18	1%	-	0%	-	0%	0%		
	19	-	-	-	0%	-	0%		
	20	-	-	-	0%	-	0%		
	rooms-katholiek	25%	20%	22%	48%	49%	49%	n.s.	.000
	protestant	8%	11%	10%	15%	16%	16%		
	islamitisch	23%	27%	25%	-	-	-		
	geen geloof	30%	25%	28%	34%	32%	33%		
	anders	14%	17%	16%	3%	3%	3%		
klas	2	59%	63%	62%	56%	58%	57%	n.s.	n.s.
	4	41%	37%	38%	44%	42%	43%		
opleiding	vmbo	59%	58%	59%	54%	49%	52%	.004	.002
	havo/vwo	41%	42%	41%	46%	51%	48%		

gemiddelde leeftijd van een leerling (11-20) M= 14,3; SD=1,2

verschillen worden getoetst met chi-kwadraat

leeftijd en geloof worden getoetst met t-toets voor groepen

1. verschillen tussen jongens en meisjes
2. verschillen tussen allochtone en autochtone jongeren

7.1.2 School- en gezinsfactoren

Bij de gezinssituatie is in tabel 2 waar te nemen dat gemiddeld 80% van de jongeren in een tweeouder gezin woont, waarvan beide ouders hun biologische ouders zijn. Rond de 90% geeft aan het thuis leuk te vinden en tweederde van de jongeren geeft aan goed met hun ouders te kunnen praten.

Als wordt gekeken naar verschillen tussen allochtonen en autochtonen, blijkt dat allochtonen het vaker niet leuk vinden op school en minder goed met hun ouders kunnen praten dan autochtonen.

Meisjes vinden het minder leuk in huis en geven verder aan minder goed met hun ouders te kunnen praten dan jongens.

Tabel 2: Gezins- en schoolfactoren naar afkomst en geslacht (N=4549-4851)

		Allochtoon			Autochtoon			p1	p2
		jongen (n=283)	meisje (n=319- 323)	totaal (n=602- 606)	jongen (2143- 2153)	meisje (n=2087- 2092)	totaal (n=4230- 4245)		
hoe vind je school?	niet leuk	62%	44%	52%	54%	38%	46%	.000	.006
	leuk	38%	56%	48%	46%	62%	54%		
gezinssituatie	anders	18%	28%	23%	10%	13%	12%	.000	.000
	beide eigen ouders	82%	72%	77%	90%	87%	88%		
hoe vind je het thuis?	niet leuk	6%	11%	9%	4%	8%	6%	.000	n.s.
	wel leuk	94%	89%	91%	96%	92%	94%		
vind je dat je goed met je ouders kunt praten?	nee	20%	31%	5%	2%	4%	3%	.000	.001
	gaat wel	3%	7%	69%	78%	73%	76%		
	ja	77%	62%	26%	20%	23%	21%		

verschillen worden getoetst met chi-kwadraat

1. verschillen tussen jongens en meisjes
2. verschillen tussen allochtone en autochtone jongeren

7.2 Overtreding van rechtsnormen

7.2.1 Het in aanraking komen met politie en justitie

In tabel 3 is te zien dat gemiddeld genomen 5% van de jongeren in aanraking met de politie of justitie is geweest. Er is een significant verschil waar te nemen tussen allochtone en autochtone jongeren, 7% van de allochtone en 3% van de autochtone jongeren is doorverwezen naar een HALT-bureau.

Tabel 3: Afgelopen 12 maanden in aanraking met politie en justitie naar afkomst (N=4836)

	Allochtoon			Autochtoon			p1	p2
	jongen (n=283)	meisje (n=319)	totaal (n=602)	jongen (n=2146)	meisje (n=2088)	totaal (n=4234)		
meegenomen naar het politiebureau	11%	4%	7%	8%	2%	5%	.000	n.s.
doorverwezen naar HALT-bureau	11%	3%	7%	5%	1%	3%	.000	.000
in aanraking met kinderrechter geweest	4%	1%	2%	2%	0%	1%	.000	.007

totaal in aanraking geweest met politie en justitie(0-3) M=.078 , SD=.27

verschillen worden getoetst met chi-kwadraat

1. verschillen tussen jongens en meisjes

2. verschillen tussen allochtone en autochtone jongeren

alpha van .527

7.2.2 Het plegen van strafbare feiten

In tabel 4 is te zien dat jongeren in de afgelopen twaalf maanden gemiddeld één strafbaar feit hebben gepleegd. Wanneer er in zijn totaliteit naar de gepleegde strafbare feiten gekeken wordt, is te zien dat betrokken geweest zijn bij een gevecht of onenigheid op openbaar terrein, het dragen van een wapen en zwartrijden het meeste voorkomt bij jongeren. Allochtone jongeren scoren, bij bijna alle genoemde strafbare feiten, significant hoger dan de autochtone jongeren.

Er is ook afzonderlijk gekeken welke strafbare feiten het meest voorkomen, zowel bij de allochtone als autochtone jongeren. Het voorkomen van strafbare feiten vertoont grote overeenkomst tussen beide groepen; er zit geen duidelijk verschil in de volgorde van de soort strafbare feiten die allochtone en autochtone jongens plegen.

Wanneer er gekeken wordt naar geslacht is te zien dat meisjes minder strafbare feiten plegen dan jongens, bij alle feiten scoren zij significant lager. Wel komt naar voren dat de allochtone meisjes vaker strafbare feiten plegen dan de autochtone meisjes, zij scoren gemiddeld genomen even hoog als de autochtone jongens.

Tabel 4: Afgelopen 12 maanden strafbare feiten gepleegd naar afkomst en geslacht, gesorteerd naar meest voorkomend (N=4594)

	Allochtoon			Autochtoon			p1	p2
	jongen (n=147)	meisje (n=173)	totaal (n=320)	jongen (n=213 1)	meisje (n=21 43)	totaal (n=42 74)		
betrokken geweest bij gevecht of onenigheid op openbaar terrein	27%	16%	21%	17%	10%	14%	.000	.000
afgelopen 12 maanden wapen gedragen	23%	6%	14%	20%	3%	12%	.000	n.s.
zwartrijden in openbaar vervoer	17%	15%	16%	12%	10%	11%	.000	.000
dingen beklad met spuitbus of stift	23%	19%	21%	12%	8%	10%	.000	.000
brandje gesticht	23%	5%	14%	18%	4%	11%	.000	n.s.
iets opzettelijk vernield	20%	5%	12%	13%	3%	8%	.000	.001
iets gepikt van een ander op school of werk	15%	6%	10%	11%	4%	7%	.000	n.s.
iemand lastiggevallenen of bedreigd hebben in elkaar te slaan	13%	12%	12%	10%	4%	7%	.000	.000
iets uit winkel meegenomen zonder te betalen	14%	10%	12%	8%	5%	6%	.000	.000
fiets meegenomen zonder terug te brengen	10%	5%	8%	5%	2%	4%	.000	.000
iets ge- of verkocht waarvan je wist dat het gestolen was	11%	2%	6%	6%	1%	4%	.000	n.s.
weggelopen van huis 1 of meer nachten	5%	6%	6%	2%	3%	3%	.000	.000
iemand in elkaar geslagen	10%	4%	7%	3%	1%	2%	.000	.000
zonder toestemming ergens naar binnen zijn geklommen met het doel iets mee te nemen	5%	2%	4%	4%	1%	2%	.000	n.s.
iemand bedreigd met wapen of bedreigd in elkaar te slaan om waardevolle artikelen te krijgen	3%	1%	2%	1%	0%	1%	.000	.004
iemand met mes of wapen verwond	2%	1%	1%	1%	0%	1%	.000	n.s.

totaal aantal feiten gepleegd (0-16) M= 1,07; SD= 1,97

verschillen worden getoetst met chi-kwadraat

1. verschillen tussen jongens en meisjes

2. verschillen tussen allochtone en autochtone jongeren

alpha van .800

7.2.3 Overtreding van sociale normen

Naast het in aanraking komen met politie en justitie en het plegen van strafbare feiten, is er ook naar een aantal andere normoverschrijdende gedragingen gekeken. Dit zijn pesten, spijbelen, alcoholgebruik en drugsgebruik. Deze gegevens zijn in tabel 5 terug te vinden.

Gemiddeld genomen pest de helft van de jongeren op school en spijbelt 16% van de jongeren van school. Bij zowel het pesten als spijbelen van school is een significant verschil waar te nemen van tien procentpunten tussen de allochtone en autochtone jongeren, waarbij de allochtone jongeren significant hoger scoren.

Bij alcoholgebruik van jongeren komt naar voren dat autochtone jongeren meer alcohol drinken dan allochtone jongeren.

Wanneer naar drugsgebruik gekeken wordt is te zien dat allochtone jongeren vaker wiet gerookt hebben dan autochtone jongeren.

Tabel 5: Overtreding van sociale normen naar afkomst en geslacht (N=4793-4849)

	Allochtoon			Autochtoon			p1	p2
	jongen (n=277- 283)	meisje (n=320- 323)	Totaal (n=597- 606)	jongen (n=2119- 2151)	meisje (n=2077- 2092)	totaal (n=4196- 4243)		
pesten op school	57%	49%	53%	46%	33%	40%	.000	.000
spijbelen van school	22%	21%	22%	12%	11%	12%	n.s.	.000
alcoholgebruik in het weekend drinken	86%	82%	84%	94%	90%	92%	.000	.000
wietgebruik	18%	14%	16%	12%	10%	11%	.008	.000

verschillen worden getoetst met chi-kwadraat

1. verschillen tussen jongens en meisjes
2. verschillen tussen allochtone en autochtone jongeren

7.3 Voorspellers van normoverschrijdend gedrag

In tabel 6 is te zien dat er een significante samenhang bestaat tussen de afhankelijke en de onafhankelijke variabelen, deze verbanden zijn echter niet sterk. In de tabel zijn alleen de correlaties opgenomen met een significantieniveau kleiner dan $p=.01$. Bij de correlatieanalyses komt naar voren dat geloof en gezinssituatie niet samenhangen met de normoverschrijdende gedragingen, deze zullen daarom niet worden meegenomen in de regressieanalyses.

Tabel 6: Correlatieanalyses van normoverschrijdend gedrag

		rechtsnormen			sociale normen		
		aanraking politie en justitie	strafbare feiten	spijbelen	pesten	alcoholgebruik	wietgebruik
demografische factoren	leeftijd	.16**	.16**	.23**	n.s.	.21**	.18**
	geloof 1	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
	klas	.11**	.14**	.22**	n.s.	.18**	.16**
	geslacht 2	.16**	.25**	n.s.	-.13**	.16**	n.s.
	opleiding	-.15**	-.14**	n.s.	n.s.	-.15**	n.s.
school- en gezinsfactoren	hoe vind je school? 3	n.s.	-.19**	-.12**	n.s.	-.16**	-.11**
	gezinssituatie 4	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
	hoe vind je het thuis 5?	n.s.	-.13**	-.12**	n.s.	n.s.	n.s.
	kun je met je ouders praten?6	n.s.	-.13**	-.13**	n.s.	n.s.	-.11**

**p<.01

- 1 lage score is geen geloof, hoge score geloof
- 2 lage score is meisje, hoge jongen
- 3 lage score niet leuk, hoge leuk
- 4 lage score is eenouder of anders, hoge twee biologische ouders
- 5 lage score niet leuk, hoge leuk
- 6 lage score niet, hoge wel

Vervolgens is met behulp van regressieanalyses nagegaan welke normoverschrijdende gedragingen het best door de demografische, school- en gezinsfactoren verklaard worden. In tabel 7 staan regressieanalyses van de gehele groep jongeren. De gevonden verbanden zijn erg zwak.

Wanneer naar R^2 gekeken wordt, is te zien dat het plegen van strafbare feiten het beste verklaard wordt, namelijk met 13%. Pesten wordt met 4% het slechtst verklaard. Van alle demografische factoren blijkt geslacht de beste voorspeller te zijn, waarbij jongens meer normoverschrijdende gedragingen plegen dan meisjes. Van de school- en gezinsfactoren blijkt 'hoe de jongeren het thuis vinden', de beste voorspeller te zijn. Wanneer jongeren het thuis niet leuk vinden, plegen ze meer strafbare feiten.

Tabel 7: Regressieanalyses van normoverschrijdend gedrag van de totale groep, schattingen β

		rechtsnormen			sociale normen		
		aanraking politie en justitie	strafbare feiten	spijbelen	pesten	alcohol	wietgebruik
		β	β	β	β	β	β
demografische factoren	leeftijd	.04**	n.s.	.04**	n.s.	.05**	.03**
	klas	-.05**	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
	geslacht 1	.07**	.24**	n.s.	.13**	.14**	n.s.
	opleiding	-.06**	-.10**	n.s.	-.07**	-.11**	n.s.
school- en gezinsfactoren	hoe vind je school? 2	n.s.	-.11**	-.05**	-.06**	-.10**	-.03**
	hoe vind je het thuis? 3	n.s.	-.23**	-.14**	n.s.	n.s.	n.s.
	kun je met je ouders praten? 4	-.07**	-.16**	-.11**	n.s.	n.s.	-.11**
		R ² = .06	R ² =.13	R ² =.08	R ² =.04	R ² =.10	R ² =.05
	F(7,4491)=42.66	F(7,4262)=94.16	F(7,4491)=54.47	F(7,4491)=23.71	F(7,3418)=52.09	F(7,4383)=33.46	

**p<.01

- 1 lage score is meisje, hoge jongen
- 2 lage score niet leuk, hoge leuk
- 3 lage score niet leuk, hoge leuk
- 4 lage score niet, hoge wel

In tabel 8 zijn gegevens van regressieanalyses van allochtonen weergegeven, gevonden verbanden zijn echter zwak.

Wanneer er naar de R² wordt gekeken, is te zien dat in aanraking komen met politie en justitie, spijbelen en alcoholgebruik het beste verklaard worden door de samenhangende factoren, met percentages tussen de 10 en 20 %. Pesten wordt het slechtst verklaard.

Van de demografische factoren verklaart het geslacht de normoverschrijdende gedragingen het best. Jongens plegen meer normoverschrijdende gedragingen dan meisjes. 'Hoe jongeren het op school vinden', is de beste voorspeller van de school- en gezinsfactoren voor normoverschrijdend gedrag. Jongeren die school niet leuk vinden, plegen meer normoverschrijdende gedragingen.

Tabel 8: Regressieanalyses van normoverschrijdend gedrag, schattingen β van allochtoon

		rechtsnormen			sociale normen		
		aanraking politie en justitie	strafbare feiten	spijbelen	pesten	alcohol	wietgebruik
		β	β	β	β	β	β
demografische factoren	leeftijd	.09**	.10**	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
	klas	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
	geslacht 1	.16**	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
	opleiding	n.s.	n.s.	.12**	n.s.	n.s.	n.s.
school- en gezinsfactoren	hoe vind je school? 2	n.s.	n.s.	n.s.	-.15**	-.34**	n.s.
	hoe vind je het thuis? 3	n.s.	n.s.	-.28**	n.s.	n.s.	n.s.
	kun je met je ouders praten? 4	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.-
		R ² =.14	R ² =.10	R ² =.17	R ² =.06	R ² =.15	R ² =.08
	F(7,325)=7.38	F(7,312)=4.74	F(7,325)=9.38	F(7,325)=2.86	F(7,158)=3.83	F(7,313)=3.68	

**p<.01

- 1 lage score is meisje, hoge jongen
- 2 lage score niet leuk, hoge leuk
- 3 lage score niet leuk, hoge leuk
- 4 lage score niet, hoge wel

In tabel 9 zijn de regressieanalyses van autochtone jongeren te zien, alle verbanden zijn erg zwak. Wanneer we kijken welk normoverschrijdende gedrag het best verklaard kan worden, is te zien dat het plegen van strafbare feiten het hoogste scoort met een percentage van 13%. Het slechtst wordt pesten verklaard. Van de demografische factoren is geslacht de beste voorspeller. Jongens plegen meer strafbare feiten dan meisjes. Hoe jongeren het op school vinden, is bij school- en gezinsfactoren de beste voorspeller. Autochtonen die het niet leuk vinden op school, plegen meer strafbare feiten.

Tabel 9: Regressieanalyses van normoverschrijdend gedrag, schattingen β van autochtoon

		rechtsnormen			sociale normen		
		aanraking politie en justitie	strafbare feiten	spijbelen	pesten	alcohol	wietgebruik
		β	β	β	β	B	β
demografische factoren	leeftijd	.04**	n.s.	-.04**	n.s.	.05**	.03**
	klas	-.05**	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.	n.s.
	geslacht 1	.07**	.24**	n.s.	.13**	.14**	n.s.
	opleiding	-.06**	-.10**	n.s.	-.07**	-.11**	n.s.
school- en gezinsfactoren	hoe vind je school? 2	n.s.	-.11**	-.05**	-.06**	-.10**	-.03**
	hoe vind je het thuis? 3	n.s.	-.23**	-.14**	n.s.	n.s.	n.s.
	kun je met je ouders praten? 4	-.07**	-.16**	-.11**	n.s.	n.s.	-.11**
		R ² =.06	R ² =.13	R ² =.08	R ² =.04	R ² =.10	R ² =.05
		F(7,4491)=42.67	F(7,4262)=94.16	F(7,4491)=54.47	F(7,4491)=23.71	F(7,3418)=52.09	F(7,4383)=33.46

**p<.01

- 1 lage score is meisje, hoge jongen
- 2 lage score niet leuk, hoge leuk
- 3 lage score niet leuk, hoge leuk
- 4 lage score niet, hoge wel

8. Conclusie

In de conclusie wordt naar een aantal punten gekeken. Als eerste zal er een antwoord gegeven worden op de in dit onderzoek gestelde onderzoeksvragen, waarbij elk antwoord vergeleken wordt met eerdere onderzoeken. Bovendien zal naar verschillen in overtredingen van sociale en rechtsnormen gekeken worden. Elke onderzoeksvraag, behalve die over de mate van normoverschrijdend gedrag in Twente, wordt in een aparte paragraaf besproken. De onderzoeksvraag over de verschillen in normoverschrijdend gedrag door jongeren tussen Twente en de rest van Nederland, is ook in de eerste paragraaf opgenomen. In het laatste gedeelte zal het onderzoek zelf besproken worden om aanbevelingen voor vervolgonderzoek te doen.

8.1 Verschil in frequentie normoverschrijdend gedrag?

Uit de resultaten blijkt dat allochtone jongeren verschillen van autochtone jongeren in de frequentie van normoverschrijdende gedragingen die ze plegen. De allochtone jongeren

scoren bij bijna alle normoverschrijdende gedragingen, op zowel de rechts- als de sociale normen, significant hoger dan de autochtone jongeren. Allochtone jongeren komen vaker in aanraking met de kinderrechter en worden ook vaker doorgestuurd naar het HALT-bureau. Allochtonen worden echter niet vaker meegenomen door de politie voor verhoor dan autochtonen. In dit onderzoek kwam naar voren dat de jongeren aanzienlijk vaker door de politie zijn gehoord (6 %) dan jongeren gemiddeld in Nederland (3 %) (CBS, 2003). Het percentage dat voor de kinderrechter moest verschijnen is daarentegen lager dan gemiddeld in Nederland (CBS, 2003). Dit zou kunnen betekenen dat deze jongeren vaker doorgestuurd zijn naar een HALT-bureau omdat ze opgepakt zijn voor een eerste en/of wat kleiner vergrijp.

De bevindingen over het plegen van strafbare feiten in dit onderzoek, zijn grotendeels in overeenstemming met de resultaten uit het onderzoek van het WODC (Kruissink & van der Laan, 2004). Wel zijn in tegenstelling tot dit onderzoek meer significante verschillen tussen allochtone en autochtone jongeren gevonden dan zwartrijden en vechten in openbaar terrein. Namelijk dingen bekladden met een spuitbus of stift, iets opzettelijk vernielen, iemand lastigvallen of bedreigd hebben in elkaar te slaan, iets uit de winkel meenemen zonder te betalen, fiets meenemen zonder terug te brengen, weglopen van huis, iemand in elkaar slaan en iemand bedreigen om zo waardevolle artikelen te krijgen worden. Al deze strafbare feiten worden meer door allochtonen dan door autochtonen gepleegd. Uit het onderzoek van het WODC komt naar voren dat dit feiten zijn die weinig worden gepleegd door jongeren, een mogelijke verklaring waarom er geen significant verschil is (Kruissink & van der Laan, 2004). Het betrokken zijn bij een vechtpartij op openbaar terrein staat voor jongeren in Twente bovenaan de lijst van meest voorkomende feiten. Dit was in het onderzoek van het WODC over jongeren in heel Nederland zwartrijden. Verder vertoont de volgorde van meest voorkomende naar minst voorkomende gepleegde strafbare feiten geen grote verschillen tussen Twente en heel Nederland (Kruissink & van der Laan; 2004). Een opvallend punt in

het onderzoek van Jennissen en Blom (2007) naar het plegen van strafbare feiten was dat allochtone meisjes, hoger scoren dan de autochtone. Ook in dit onderzoek bleek dit het geval. Allochtone meisjes scoorden hoger dan autochtone meisjes, soms zelfs even hoog als autochtone jongens.

Wanneer wordt gekeken naar de sociale normen blijkt dat ook hier allochtone jongeren vaker normoverschrijdend gedrag plegen dan autochtone jongeren. Ze spijbelen en pesten meer dan autochtone jongeren en gebruiken ook meer wiet. Wanneer men naar het spijbel- en pestgedrag van de totale groep jongeren in Twente kijkt, is te zien dat percentages van pesten in dit onderzoek (47 %) twee keer zo hoog zijn als cijfers van het onderzoek van het WODC (25 %) (Blom et al, 2005). Het spijbelgedrag komt overeen met de gegevens van het onderzoek van het WODC (20 %) (Blom & van der Laan, 2006). Verder onderzoek zal kunnen uitwijzen waarom cijfers over pesten in Twente hoger liggen dan in de rest van Nederland. De cijfers van wiet- en alcoholgebruik komen overeen met het onderzoek van het WODC (Blom & van der Laan, 2006). Het gebruik van alcohol ligt ook in Twente, bij de autochtone jongeren hoger dan bij de allochtone.

Het blijkt dus, wanneer men naar de totale groep jongeren kijkt, dat pesten in Twente frequenter voorkomt dan elders. Ook worden jongeren uit Twente vaker door de politie gehoord dan in de rest van Nederland.

8.2 Verschil in aard normoverschrijdend gedrag?

Nagenoeg alle overtredingen worden vaker door allochtonen dan autochtonen gepleegd; echter de volgorde van normoverschrijdende gedragingen is bij beide groepen gelijk; het meest voorkomend zijn alcoholgebruik in het weekend en pesten, het minst komen de jongeren in aanraking met politie en justitie. Hieruit blijkt dus dat overtredingen op sociale

normen zowel door allochtonen als door autochtonen meer gepleegd worden dan overtredingen van rechtsnormen.

8.3 Samenhang tussen normoverschrijdend gedrag en de demografische, gezins- en schoolfactoren?

Er blijkt wel een correlatie te bestaan tussen de demografische, gezins- en schoolfactoren met normoverschrijdend gedrag. Deze samenhang is echter erg zwak. Uit de correlatieanalyses blijkt dat het geloof geen invloed heeft op normoverschrijdend gedrag. Ook blijkt de gezinssamenstelling geen invloed uit te oefenen. Het maakt dus niet uit of de jongere uit een tweouder gezin komt of niet. Dit is dus niet in overeenstemming met eerdere onderzoeken waarbij gezegd werd dat het opgroeien in een eenoudergezin een risicofactor is (Blom & van der Laan, 2006; Jennissen & Blom, 2007; Duarte & Escario, 2005). De thuissituatie en het goed met de ouders kunnen praten, blijkt wel van invloed te zijn. Dit resultaat bevestigt dus de onderzoeken van Crawford & Novak (2007) en Mack (2007), waarin gezegd wordt dat juist de band met de ouders belangrijk is.

Bij de regressieanalyses komt naar voren dat het percentage waarmee de samenhangende factoren het normoverschrijdende gedrag kunnen verklaren tussen de 3 en 13% ligt. Hierbij worden overtredingen van sociale en rechtsnormen even goed verklaard. Het plegen van strafbare feiten en het gebruik van alcohol worden het beste verklaard en pesten het slechtst. Wanneer men naar de variabelen van de samenhangende factoren kijkt is te zien dat met name het geslacht en 'of jongeren het leuk in huis vinden', het normoverschrijdende gedrag beïnvloeden. De leeftijd en de klas blijken maar weinig invloed te hebben op de normoverschrijdende gedragingen.

8.4 Verschil in samenhangende factoren tussen autochtonen en allochtonen?

Uit de resultaten komt naar voren dat het normoverschrijdende gedrag van allochtonen iets beter verklaard kan worden door de in dit onderzoek meegenomen samenhangende factoren dan het gedrag van autochtonen. Bij de allochtonen ligt het percentage dat de samenhangende factoren verklaren tussen de 6 en 17%, waarbij de overtreding van de sociale norm spijbelen het beste verklaard kan worden door de samenhangende factoren en pesten het slechtst. Bij de autochtonen ligt dit percentage tussen de 3 en 13 %, waarbij de overtreding op de rechtsnorm, het plegen van strafbare feiten, het beste verklaard kan worden door samenhangende factoren en de overtreding van de sociale norm, pesten, het slechtst. Wanneer men verder kijkt naar verschillen tussen autochtonen en allochtonen is te zien dat het verklaringspercentage van in aanraking komen met politie en justitie en het plegen van strafbare feiten bij allochtonen twee keer zo hoog is als bij autochtonen. Ook blijken er soms andere variabelen van invloed op normoverschrijdende gedragingen bij allochtone jongeren dan bij autochtone jongeren. Hoe allochtone jongeren het thuis en op school vinden, blijken de belangrijkste variabelen te zijn die het normoverschrijdende gedrag beïnvloeden. Hoe autochtone jongeren het thuis vinden, blijkt ook hier een belangrijke variabele te zijn, evenals het geslacht van de jongere. Dit zou verklaren waarom in eerdere literatuur naar voren is gekomen dat onder allochtonen, meisjes vaak veel hoger scoren dan bij autochtonen. Bij deze groep speelt het geslacht een minder grote rol in het verklaren van normoverschrijdend gedrag dan bij autochtonen (Jennissen & Blom, 2007). Bij allochtonen blijkt dat het feit of ze wel of niet goed met hun ouders kunnen praten, geen invloed te hebben op normoverschrijdend gedrag.

8.5 Aanbevelingen en verbeteringen

Wanneer men gaat kijken wat er verbeterd kan worden voor een eventueel vervolgonderzoek, komen een aantal punten naar voren.

Ten eerste is het van belang om in acht te nemen dat het bij dit onderzoek niet zozeer gaat over het vertonen van daadwerkelijk gedrag, maar slechts over het rapporteren daarvan door de jongeren zelf. Er kan dus een kleine afwijking bestaan tussen het gerapporteerde gedrag van de jongeren en hun daadwerkelijke gedrag. Verder moet er nog een kanttekening geplaatst worden bij de resultaten. Uit het onderzoek komt namelijk naar voren dat allochtonen meer normoverschrijdend gedrag plegen dan autochtone jongeren. In dit onderzoek is echter alleen gekeken naar elke variabele afzonderlijk, dat wil zeggen elke normoverschrijdende gedraging is voor elke samenhangende factor gecontroleerd. Maar er bestaat ook nog een mogelijkheid dat de samenhangende factoren onderling nog invloed uitoefenen op elkaar. Hier is echter tijdens dit onderzoek niet naar gekeken. De mogelijkheid bestaat dus dat niet zozeer etniciteit voorspellend is voor normoverschrijdend gedrag maar dat een combinatie van etniciteit en opleiding voorspellend is.

Ten tweede blijkt dat voornamelijk sociale normen overtreden worden door de jongeren. Deze blijken alleen niet als beste verklaard te kunnen worden door de samenhangende factoren. Het is daarom nuttig om te kijken welke andere variabelen deze normoverschrijdende gedragingen kunnen verklaren, bijvoorbeeld de invloed van vrienden of de opvoeding van ouders. In dit onderzoek was het niet mogelijk om deze andere variabelen te onderzoeken, doordat er met bestaande gegevens werd gewerkt en er dus geen vragen meer toegevoegd konden worden. Door de resultaten van dit onderzoek daarvoor te gebruiken, kan men het vervolgonderzoek een stuk nauwkeuriger uitvoeren, omdat uit dit onderzoek is gebleken welke variabelen invloed hebben op het normoverschrijdende gedrag en in welke mate.

Ten derde is het beter om in een vervolgonderzoek recentere gegevens te gebruiken. De beschikbare gegevens voor dit onderzoek kwamen uit de E-MOVO 2003, omdat er nog geen recentere gegevens beschikbaar waren. Door recentere gegevens te gebruiken, kan men een nog beter beeld krijgen van de huidige situatie en welke problemen zich voordoen.

Het is interessant om de resultaten van Twente te gaan vergelijken met andere regio's om zo eventuele verschillen te ontdekken en om te onderzoeken of de ene streek misschien meer tot bepaald normoverschrijdend gedrag uitnodigt dan de andere streek.

Ten slotte is periodieke herhaling van het onderzoek belangrijk. Zo kan worden nagegaan of er een toename is in normoverschrijdend gedrag. Dit met name omdat de groep allochtonen in Nederland toeneemt maar ook verandert van samenstelling.

Literatuur

- Acker, M.B, van. (2006) *Gezondheid, welzijn en leefstijl van leerlingen in de regio Gooi en Vechtstreek*. Resultaten van het E-MOVO onderzoek naar gezondheid, welzijn en leefstijl onder tweede- en vierdeklassers van het voortgezet onderwijs. Verkregen op 30 juli 2008 van http://www.ggdgooi.nl/pdf/gbo/emovo_regiorapport.pdf
- Best, D., Manning, V., Gossop, M., Gross, S. & Strang, J.(2006) Excessive drinking and other problem behaviours among 14–16 year old schoolchildren. In: *Addictive Behaviors*, 31, p. 1424–1435
- Blom, F., van Gils, B.A.A , Hartgers, M.I., van Herpen, L.W, Jol, C., Kapel, R.C, van Miltenburg, T.J.J., Ramaker J., Takkenberg D.E.W., Westerman S., Driessen G.W.J.M., van de Grift, W.J.C.M, Ramaekers G.W.M & de Vries M.R (2005) *Jaarboek onderwijs in cijfers 2005*. Verkregen op 3 mei 2008 van <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/2ABA48FE-587E-4222-9C63-168A4FC37E66/0/jaarboekonderwijs2005.pdf>
- Blom, M. & van der Laan, A.M. (2006) *Jeugddelinquentie: risico's en bescherming* *Bevindingen uit de WODC Monitor Zelfgerapporteerde Jeugdcriminaliteit 2005*. Verkregen op 21 juli 2008 van <http://www.wodc.nl/search.aspx?r=10&s=true&p1=alcohol%202006&select=2>

CBS (2000) *Standaarddefinitie allochtonen*. Verkregen op 14 april 2008 van <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/26785779-AAFE-4B39-AD07-59F34DCD44C8/0/index1119.pdf>

CBS (2003) *Jeugd 2003, cijfers en feiten*. Verkregen op 21 juli 2008 van <http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/69A75AD4-7DE6-4CF3-B1AC-B1DE16FCC100/0/2003g87p129art.pdf>

CBS (2004) *schoolbeleving jeugd*. Verkregen op 18 juni 2008 van <http://statline.cbs.nl/StatWeb/publication/?DM=SLNL&PA=70630ned&D1=33&D2=0-2&D3=a&VW=T>.

Crawford, L.A. & Novak, K.B. (2008) Parent Child Relations and Peer Associations as Mediators of Family Structure Substance Use Relationship. In: *Journal of Family Issues*, 29; p.155

Duarte, R. & Escario, J.J. (2006) Alcohol abuse and truancy in Spanish adolescents: a count-data approach. In: *Economics of Education Review*, 25

Ferweda, H.B. & Wijk, van, A. Ph. (2007) Politie en jeugdcriminaliteit In: *Politie. Studies over haar werking en organisatie*. p. 937-964. Deventer

Gerris, L.A.W., M. Dekovic', J.H.A. Groenendaal, M.J. Noom (1996) Opvoedingsgedrag. In: J. Rispen, J.M.A. Hermanns, W. Meeus (red.) *Opvoeden in Nederland* Assen, van Gorcum, p. 41-69

GGD (2004) *Jeugd Gezondheid, welzijn en leefstijl*. Verslag van een onderzoek onder jeugd in Twente 2004. Enschede: GGD Regio Twente

Giesbers, H. (2006). Jong-volwassenen (15-29 jaar) per gemeente 2005-2020. In: *Volksgezondheid Toekomst Verkenning, Nationale Atlas Volksgezondheid*. Bilthoven: Verkregen op 12 juli 2008 van: http://www.rivm.nl/vtv/object_map/o1442n21782.html

Jennissen, R.P.W. & Blom, M. (2007) Allochtone en autochtone verdachten van verschillende delicttypen nader bekeken. Verkregen op 7 juli 2008 van http://www.wodc.nl/images/ca07-04_volledige_tekst_tcm44-80361.pdf

Junger-Tas, J. (2002) *Diploma's en goed gedrag II, preventie van antisociaal gedrag in het onderwijs*, Den Haag: Ministerie van Justitie

Kruissink, M & Essers, A.A.M. (2004) *Zelfgerapporteerde jeugdcriminaliteit in de periode 1990-2001*. Verkregen op 21 juli 2008 van <http://www.wodc.nl/onderzoeksdatabase/ontwikkeling-jeugdcriminaliteit-2001.aspx>

Weerman, F.M. & Laan, van der, P.H (2006) Het verband tussen spijbelen, voortijdig schoolverlaten en criminaliteit. In: *Justitiële verkenningen*, 32(6). p. 39-53

WHO (z.d.) *Adolescent Health*. Verkregen op 18 augustus 2008 van http://www.who.int/topics/adolescent_health/en/

Wittebrood, K. (2000) Trends in jeugdgeweld. In: *Justitiële verkenningen*, vol 26, afl 1, p. 21-34

WWR (2003) *Waarden, normen en de last van het gedrag*. Den Haag: Amsterdam University Press

Afkomst allochtonen

Westerse allochtonen

Amerika
Australië
België
Canada
Denemarken
Engeland
Frankrijk
Griekenland
Indonesië
Italië
Java
Joegoslavië
Kroatië
Malta
Nieuw-Zeeland
Noorwegen
Polen
Portugal
Roemenie
Rusland
Servië
Spanje
Surabaya
Zwitserland

Niet-westerse allochtonen

Afghanistan
Algerije
Angola
Armenië
Azerbeidjaan
Bosnië
Brazilië
China
Columbia
Dominicaanse Republiek
Egypte
El Salvador
Ethiopië
Eritrea
Filippijnen
Georgië
Guyana
Haïti
India
Irak
Iran
Libanon
Kenia
Koerdistan
Koeweit
Maleisië
Mesopotamie
Mexico
Molukken
Nicaragua
Nieuw Genua
Oekraïne
Palestina
Rwanda
Singapore
Somalië
Sri Lanka
Syrië
Thailand
Tunesië
Turkije
Venezuela
Vietnam
Zuid-Korea

Vragenlijst

Vragenlijst E-MOVO nov 2003

Jijzelf

- 1.1 Hoe oud ben je? _____jaar
- 1.2 Ben je een jongen of een meisje?
 jongen
 meisje
- 1.4 Wie wonen er bij jou in huis? *Je mag meerdere antwoorden geven*
 Mijn vader
 Mijn moeder
 Partner/vriend(in) van mijn vader of moeder (stiefvader of stiefmoeder)
 Andere kinderen, zoals broer(s) en/of zus(sen) (of halfbroers, halfzussen)
 Ik woon ongeveer de helft van de tijd bij mijn vader en de helft van de tijd bij mijn moeder (co-ouders)
 Pleeg- of adoptief vader
 Pleeg- of adoptief moeder
 Andere familieleden (bijv. oom, tante, opa, oma)
 Ik woon in een internaat of tehuis
- 1.5 In welk land ben je geboren?
 Nederland
 Suriname
 Nederlandse Antillen
 Aruba
 Turkije
 Marokko
 Duitsland
 Ander land, namelijk _____
- 1.7 Wat is je geloof?
 Rooms Katholiek
 Protestants Christelijk (Gereformeerd, Hervormd, Luthers, Baptist, Evangelisch, PKN, etc.)
 Islamitisch
 Ander geloof
 Geen geloof
- 1.9 In welk land zijn je eigen vader en moeder geboren?
	vader	moeder
Nederland	☐	☐
Suriname	☐	☐
Nederlandse Antillen	☐	☐
Aruba	☐	☐
Turkije	☐	☐
Marokko	☐	☐
Duitsland	☐	☐
Ander land, namelijk _____	☐	☐

School

- 2.1 In welke klas zit je?
 klas 2
 klas 4
- 2.2 Welk soort onderwijs volg je op deze school?
 LWO
 brugklas VMBO
 brugklas HAVO/VWO/Gymnasium
 VMBO praktijk- of beroepsgericht
 VMBO kader beroepsgericht
 VMBO gemengde leerweg of theoretisch kader beroepsgericht
 HAVO
 VWO (Atheneum, Gymnasium, lyceum)
- 2.3 Hoeveel lesuren heb je de afgelopen 4 weken van school gespijeld? (*vakanties dus niet meetellen*)
 ik heb niet gespijeld (*ga naar 2.5*)
 1 lesuur
 2 lesuren
 3 of 4 lesuren
 5 of 6 lesuren
 7 lesuren of meer
- 2.5 Hoe vind je het op school?
 Hartstikke leuk
 Leuk
 Gaat wel
 Niet leuk
 Vreselijk

Welzijn

- 4.6 Hoe vaak heb je de afgelopen 12 maanden zelf gepest?
- ik heb de afgelopen 12 maanden niet gepest
 - 1 of 2 keer
 - een paar keer per maand
 - ongeveer 1 keer per maand
 - ongeveer een keer per week
 - verschillende keren per week

Drinken van alcohol

- 8.5 Op hoeveel van de weekend dagen drink je alcohol? (*dus vrijdag, zaterdag en zondag*)
- 3 dagen
 - 2 dagen
 - 1 dag
 - ik drink nooit alcohol in het weekend

Drugs

Hoe vaak heb je hasj of wiet gebruikt? *Geef op iedere regel één antwoord*

0 keer	1 keer	2 keer	3 keer	4 keer	5 keer	6 keer	7 keer	8 keer	9 keer	10 keer	11-19 keer	20-39 keer	40 keer of vaker
0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Criminaliteit

12.1 Heb je de afgelopen 12 maanden de volgende dingen wel eens gedaan

	Ja	Nee	Nee, dat zou ik nooit doen
betrokken geweest bij gevecht of onenigheid op openbaar terrein	0	0	0
afgelopen 12 maanden wapen gedragen	0	0	0
zwartrijden in openbaar vervoer	0	0	0
dingen beklad met spuitbus of stift	0	0	0
brandje gesticht	0	0	0
iets opzettelijk vernield	0	0	0
iets gepikt van een ander op school of werk	0	0	0
iemand lastiggevallen of bedreigd hebben in elkaar te slaan	0	0	0
iets uit winkel meegenomen zonder te betalen	0	0	0
fiets meegenomen zonder terug te brengen	0	0	0
iets ge- of verkocht waarvan je wist dat het gestolen was	0	0	0
weggelopen van huis 1 of meer nachten	0	0	0
iemand in elkaar geslagen	0	0	0
zonder toestemming ergens naar binnen zijn geklommen met het doel iets mee te nemen	0	0	0
iemand bedreigd met wapen of bedreigd in elkaar te slaan om waardevolle artikelen te krijgen	0	0	0

12.2 Heb je de afgelopen 12 maanden wel eens een wapen bij je gedragen?

- ja
- nee

12.6 Ben je in de afgelopen 12 maanden wel eens aangehouden en voor verhoor meegenomen naar het politiebureau?

- ja
- nee

12.7 Ben je wel eens doorverwezen naar het HALT-bureau?

- ja
- nee

12.8 Ben je wel eens met de kinderrechter in aanraking geweest voor een strafbaar feit?

- ja
- nee

Vrije tijd

13.2 Hoe vind je het bij jou thuis?

- heel leuk
- leuk
- niet zo leuk
- helemaal niet leuk

13.3 Vind je dat je goed met je ouders kunt praten?

- ja
- gaat wel
- nee